

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ Ad Aebvcivm Liberalem De Beneficiis Liber Tertivs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

L. ANNÆI SENECAE

AD AEBVCIVM LIBERALEM

DE BENEFICIIS

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

AGIT de Ingratis. qui illi sint? & an puniendi, aut ad iudicem Vocandi? accuratâ disputatione negat: & addit, pœnam ius in Odio & Infamia esse, atque Animo ipso. Deinde ex occasione, an Dominus in seruorum gratias esse debeat? an ab illo Beneficium accipiat? adfirmat, & hoc uberius, quia creber tunc seruorum usus. Adnectit, An filius patri det Beneficium? disputat in utramque, sed affirmantem adfirmat.

CAPVT PRIMVM.

NON referre beneficiis gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Aebuci Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur: cum interim hoc omnibus habeat, quod omnibus displicet: adeoque in contrarium itur, vt quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibusdam, non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos vigerunt, ea interiecto spatio obsolefcunt. De quibus fuisse mihi tecum¹ disputationem scio, cum tu illos non ingratos vocares, sed oblitos: tamquam ea res ingratum excuset, quæ facit. ² An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus: cum hoc non accidat, nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quorum vna culpa est, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus est, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit: ingratus est, qui dissimulat: ingratus, qui non reddit: ³ ingratus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non solunt, tamen debent: & exstat apud illos vestigium certè meritorum, intra malam conscientiam concludorum: & aliquando ad referendam gratiam conuertri ex aliquâ causâ possunt, si illos

COMMENTARIVS.

CAP. I. 1. DISPUTATIONEM.] Et hanc & plures, libris sequentibus, parum necessarias miscet. adeo incurrit in eam, quam saepe tangit, σοφιστία.

2. AN QVIA.] Mihi hic lux est, & dicit: Idcône qui oblitus est excusetur, vt non ingratus; cum nemo oblitisci possit, nisi ingratus?

3. INGRATISSIMVS.] Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bonâ tuâ veniâ, doct̃or) aliter videtur. Aut magnum est beneficium, aut exiguum, quod accipi. si istud, oblitisci possum, fateor, sed nec in paruo magnum peccare: si illud, qui possum? Dissimulatio hæc potius sit, aut negatio: nec notabilis beneficij obliuio facile surrepat. Ita, si hæc examinas, in dorogua x̃iav magis, quam in seriam disputationem ibunt.

4. VITIO-

A los pudor admonuerit, si subita honestæ rei cupiditas; qualis solet ad tempus etiam in malis pectoribus exsurgere: si inuiderit facilis occasio: hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et utrùm tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? ⁴ Vitiiosi oculi sunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident. & parentes suos non amare, impietas est: non agnoscere, infania. Quis tam ingratus est, quàm qui quod in primâ parte animi positum esse debuit, & semper occurrere, ita seposuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur: apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepit obliuio. Denique ad reddendam gratiam, & ⁵ virtute opus est, & ⁶ tempore, & ⁷ facultate, & adspirante fortuna. Qui meminit, sine impendio gratus est. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præstat, nullum habet, quo lateat, patrociniū. Nunquam enim voluit gratus esse, qui beneficium tam longè proiecit, vt extra conspectum suum poneret. Quemadmodum quæ ⁸ in vsu sunt, & manuum quotidie tactumque patiuntur, B numquam periculum situs adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, vt superuacua iacuerunt, sordes ipsâ colligunt vetustate: ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non sæpe respexit. Præter hanc causam, aliæ quoque sunt, quæ III. nobis merita nonnumquam maxima⁹ velant. Prima omnium ac potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus: non in id ¹⁰ quod est, sed ¹¹ quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi est, vile est. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in pretio. Amauimus aliquem & suspeximus, & ¹² fundatum ab illo statum nostrum professi sumus, quàm diu nobis placebant ea quæ consecuti sumus: deinde irumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus est, vt mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos aliis præposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentium ostentat. Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere: quia C inuidere, querentis & mæsti est: gratias agere, gaudentis. Deinde, quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus, quod cum maximè transit: ad præterita rari animum retorqueunt. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliquimus. sic fit, vt in adolescentiam nostram collata pereant: quia ipsa numquam retractatur. Nemo quod fuit, tamquam in præterito, sed tamquam in perduto ponit: ideoque caduca memoria est, futuro imminentium. Hoc loco reddendum est Epicuro IV. ¹³ testimonium, qui assidue queritur, quod aduersus præterita sumus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter voluptates numeremus: cum ¹⁴ certior nulla sit voluptas, quàm quæ iam ¹⁵ eripi non potest. Præsentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere: futura pendent, & incerta sunt: quod præterit, inter tuta sepositum est. Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnè vitam suam transilit? Præsentium ¹⁶ intuitus, ac præ-

D 4. VITIOSI OC.] *Hæc vetus & libraria scriptura est, pro quibus Muretus luscitiosi oculi. Cur recepta, & bona, damnemus? Porro comparatio similis in Plutarcho de Atheis, & Superstitiosis. cum illos nihil, istos præuè videntibus assimilat: & ideo illos palam deteriores esse.*

CAP. II. 5. VIRTUTE.] *Ipsâ gratitudine, & illâ amici animi responsione.*

6. TEMPORE.] *Quod occasionem donet.*

7. FACULTATE.] *Opibus viribusque.*

8. IN VSU.] *Vtensilia.*

CAP. III. 9. VELANT.] *Obducunt, aut subducunt.*

10. QVOD EST.] *Tam adest, & tenetur.*

11. QVOD APPETITVR.] *Semper Tantali, semper in nouas cupidines inbiantes.*

12. FVNDATVM.] *Debere nos illi incrementa & dignitatem.*

CAP. IV. 13. TESTIMONIVM.] *Iudicij & sententiæ bonæ.*

14. CERTIOR NVLLA.] *Vide cap. VI. De Vita beatâ.*

15. ERIPi NON POT.] *Præteritum enim tempus est, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. De Breu. vita, cap. X.*

16. INTVITVS.] *Credo hæc sana esse. nam hoc vnum docet diffuse, futurorum spem ingratos facere: contra, gratos esse aut fore, qui præsentia & præterita*

b 1

intuen-

- præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, quisquis speci plurimum. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res semel perceptæ hærent; quædam ut scias, non est satis didicisse (intercidit enim eorum scientia, nisi¹⁷ continetur) Geometriam dico, &¹⁸ sublimium cursum, & si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero plura, & temporibus diuersa, effluunt. Quia (ut dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoscimus. Audi voces petentium. nemo non victuram semper in animo suo memoriæ dixit: nemo non deditum¹⁹ se & deuotum professus est, & si quod aliud humilium verbum, quo se oppigneraret, inuenit. Post exiguum tempus, iidem illi verba priora, quasi sordida & parum libera, euertant: perueniunt deinde eò, quò, ut ego existimo, pessimum quisque atque ingratus peruenit, ut obliuiscantur. Ad eò enim ingratus est, qui oblitus est, uti gratus sit, cui beneficium in mentem venit.
- VI.** Hoc tam inuisum vitium, an impunitum esse debeat, quaeritur: & an hæc lex, quæ²⁰ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit, quæ²¹ ingrati datur actio. Quæ videtur²² æqua omnibus. quid ni? cum vrbes quoque vrbes, quæ præstitere exprobrent, &²³ maioribus collata, à posteris exigant. Nostri maiores, maximi illi viri, ab hostibus tantum²⁴ res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta²⁵ Macedonum genere, non est²⁶ in vlla data aduersus ingrati actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuisse: quia aduersus maleficium omne²⁷ consensimus. & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa pœna est, sed vbique aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, vbique improbatur. Neque absoluius illud: sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio,²⁸ tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus.
- VII.** Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij perit, si actio, sicut²⁹ certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quòd dedimus vel perdituri: quòd totum permisimus accipientium arbitrio. C³⁰ Si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficium esse, sed creditum. Deinde, cum res honestissima sit, refert gratiam, definit esse honesta, si necessaria est. non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam cum qui depositum reddidit, aut quod debebat,³¹ citra iudicium soluit. Ita duas res, quibus in vitâ humanâ nihil pulchrius

intuentur. Vide priora. Attamen Pincianus & alij hic innotant, à me non audiendi.

CAP. V. 17. CONTINVTVR.] Mei libri, continent. ex quo verius putem, continuent.

18. SVBLIMVM CVRS.] Astronomiam.

19. SE ET DEVOT.] Meus liber: deditum, sed deuotum. Non satis, inquit, habent Deditos se dicere, sed malant Deuotos. Iam pridem monui de hac Deuotionis formulâ lib. v. cap. viii. Antiquar. Lectiõnum.

CAP. VI. 20. IN SCHOLIS.] Declamatoriũ.

21. INGRATI ACTIO.] Vide Senecam patrem libro ix. Controu. i. ipso Themate.

22. ÆQVA.] Aequitatem habere.

23. MAIORIBVS.] Libri, maiores. itaque bene etiam Gruterus: & in maiores.

24. RES REPETIERVNT.] Nota formula & ritus, per Fetiales res repetendi: & si negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis res aut beneficia collata repetisse, vllâ actione: sed tantum ab hostibus. Loci emendatio Mureto inscribenda. nam antea res repetierunt. Meus liber proximè verum, est rep.

25. MACEDONVM.] Omnes libri. At nusquam id legas hodie: an non ideo fuit? Potuit & noister er-

rasse, ac gentem pro gente supposuisse. Viri docti tamen consentiunt, vel Perlatum hic rescribere, vel Medorum. quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam Persis fuisse. Medis autem Persis finitimi, & pro his etiam usurpati. Vide, si lubet, Muretum xii. Variar. cap. iiii. Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgata aliquid) ingrati hostiis frontem sigmate inuissit: infra libro iiii. cap. xxxvii.

26. IN VLLA.] Non quidem à τὰ δὲ, & vniuersè D in Ingratos: sed fuit Athenis, in liberos ingratos, concessa parentibus: Roma, in liberos ingratos, patronis.

27. CONSENSIMVS.] Natura quodam instinctu, quæ ea praesertim maleficia coercet aut punit, quæ societatem hanc conuellunt.

28. TANTVM ODIQ.] Et mendacium, & eius modi crimina, quæ frequentia dissuadet puniri.

CAP. VII. 29. CERTÆ PECVNIAE.] In stipulatione, aut syngraphâ, expressa.

30. SI APPELLO.] Flagito, & postea prius: deinde ad iudicem, quod sequitur.

31. CITRA IVDICIVM.] Mei libri, extra iudicem: nec video, cur damnem.

A chrius est, corruptum, gratum ³² animum, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificentum est, si beneficium non dat, sed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, sed quia necesse est? Non est gloriosa res, gratum esse: nisi turum est, ingrātū fuisse. Adice nunc, quod huic vni legi ³³ omnia fora vix sufficient. Quis erit, qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes ³⁴ sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in eognitionem cadunt, comprehendi possunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior videtur conditio ³⁵ causæ bonæ, si ad iudicem, quàm si ad arbitrum mittitur: quia illum ³⁶ formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; huius libera, & nullis astricta vinculis religio, & detrahare aliquid potest, & adicere, & sententiam suam non prout lex aut iustitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. ³⁷ Quid sit enim beneficium, non constat: deinde quantumcumque sit, refert quàm benignè illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Saepe & ³⁸ qui reddidit quod accepit, ingratus est: & qui non reddidit, gratus. De quibusdam etiam imperitus iudex ³⁹ dimittere tabellam potest: ubi ⁴⁰ fecisse, aut non fecisse pronunciantum est, ⁴¹ ubi prolatis ⁴² cautionibus, controuersia tollitur. Vbi verò inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capiendae est: ubi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turbâ ⁴³ selectorum, quem ⁴⁴ census in ⁴⁵ album, & ⁴⁶ equestris hereditas

32. ANIMUM.] Scripti, hominem. quod Pincianus retinet, & mox beneficium item legit. Admittam: & sequentia verba faciunt, in hoc si b. dat: & illo qui reddit. quæ omnia ad hominem ipsum talem referenda.

33. OMNIA FORA.] Quæ tunc trina. De Irâ libro 11. cap. 1X.

C 34. SVA EXTOL.] Aristoteles Ethic. Nicom. hoc vitium aperit: οἱ μὲν δὲ παρῆρτες, τοιαῦτα θάσει λαβόντες ἐπὶ ἐπιχειροῦν, ἀ μὲν πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους, καὶ ἐπὶ τὰς ἐπιχειροῦν λαβόντες, πάντα συμπερινοῦντες: οἱ δὲ ἀνάτ' αὐτοῦ, καὶ μὲν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀπὸς ἀλλοτρίους, καὶ ἐν κινδύνοισι, ἢ τοιαυταῖς χρείαις. Qui enim affecti beneficio sunt, dicunt se à bene factoribus talia accepisse, quæ parua ipsis erant, & licebat ab aliis capere, omnia extenuantes: econtrâ qui fecerunt, quæ maxima apud ipsos, & quæ ab aliis non erat capere, item in periculis, aut eiusmodi opportunitate dedisse. Ita ille lib. viii. cap. xiiii. & alterum etiam vitium Extenuantium addit.

D 35. CAUSSÆ BONÆ.] Firma, & bene instruetæ, in ambiguis itur ad arbitrum: imò ubi res vacillat, ab ipso iudice ad illum selectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roscio Comedo: Ceteri cum ad iudicem causam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus.

36. FORMVLA INCLVD.] Cicero ibidem: Iudiciu est certæ pecuniæ, Arbitrium, incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, ut aut totâ litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, ut neque nihil, neque tantum, quârum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba Formula testimonio sunt. quid est in Iudicio? directum, asperum, simplex: Si paret HS. 1000. dari oportere. hic nisi planum facit HS. 1000 ad libellam sibi debent, causam perdit. Quid est in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius, id dari. Noster lib. 11. de Clem. cap. vlt. Clementia liberum Arbitrium habet, non sub Formulâ, sed ex æquo & bono iudicat.

37. QUID SIT.] Imò verò id constat, & definitum est: sed Quod (ita legerim) id est, quale & quantum, non constat.

38. QVI REDDIDIT.] Re, non animo, est gratus.

39. DIMITTERE TABELLAM.] An magis, dimittere? in eistam, ut solet. Tamen & vulgatum interpretet, Dimittere, effari, & prouulgare. Sande solent ex tabellâ iudices sententiam proferre, quod est notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cum à se tradit. Quæ sitori. Dixit Portius Latio Ferre tabellam, vii. Controu. viii. Iudex quam tulit tabellam de reo, reuocare non potest: quæ sitor non mutabit pronunciationem.

40. FECISSE.] Allusum ad sollennia iudicium verba, Fecisse vident.

41. VBI PROLATIS.] Verius census, quàm ibi.

42. CAUTIONIBVS.] Scriptura ipsa dicuntur, quibus debitor creditori cauet, seq. obstringit.

43. SELECTORVM.] Est quidem agnomen Decurionis iudicialis (apud Plinium xxi. cap. 111.) sed etiam aliter commune nomen iis, qui ex omnibus Decuriis, quotannis sorte ducti, solent iudicare. Inscriptio vetus: Iudex Selectus ex v. Decuriis. Neque aliter Horatius: Vnum ex iudicibus Selectis obiciebat. Ouidius:

Non bene Selecti iudicis arca patet. Atque ita hic Seneca.

44. CENSVS.] Clarum est. queriturq. Plinius, Præfatione libri xiv. iudicem fieri censu. Latio apud Senecam, Controu. 1. libri 11. Censu iudex in foro legitur. Ouidius:

— dat census honores, Inde grauis iudex, inde seuerus eques.

45. ALBVM.] Tabulam sine indicem, ubi Iudices scripti.

46. EQVESTRIS.] Ea erat quadringentorum HS. id est, Philippicum decies mille. Nam is census equester. Pincianus aliâs sagacissimus, obest à hinc nare, cum rescribit: & equester ordo.

VIII.

reditas misit. Itaque non hæc parùm idonea res visa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est: quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi reum⁴⁷ exisset. Donauit aliquis magnam pecuniam: sed diues, sed non sensurus impendium. Donauit alius: sed toto patrimonio⁴⁸ cessurus. Summa eadem est: beneficium idem non est. Etiam nunc adice. Hic pecuniam pro⁴⁹ addicto dependit: sed cum illam domo protulisset, ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari⁵⁰ ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium ex facili largitus est: & hunc, qui accepit, ut daret? Tempore quædam magna fiunt, non summâ. Beneficium est donata⁵¹ possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam: beneficium est, vnus in fame panis. Beneficium est, donare regiones, per quas⁵² multa flumina & nauigabilia decurrant: beneficium est, arenibus siti, & vix spiritum per ficcas fauces ducentibus, monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? quis expendet? difficilis est sententia, que non rem, sed vim rei querit. Eadem licet sint, aliter data⁵³ non idem pendunt. Dedit mihi hic beneficium: sed non libenter, sed dedisse se questus est, sed superbius me quam solebat, aspexit: sed tam tardè dedit, ut plus præstiturus fuerit, si citò negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum sermo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam destruant?

IX.

Quid quod quædam beneficia vocantur, quia⁵⁴ nimis concupiscuntur: quædam non sunt ex hac vulgari notâ, sed maiora, etiam si minùs apparent? Beneficium vocas, dedisse potentis populi ciuitatem, ⁵⁵ in quattuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid vtilia⁵⁶ suasisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid efficacibus remedijs refocillasse lugentē, & quos⁵⁷ desiderabat volentem sequi, ad vitæ consilium reduxisse? quid assedisse ægro, & cum valetudo eius ac salus⁵⁸ momenti constaret, excepisse idonea cibo tempora, & ⁵⁹ cadentes venas vino refecisse, & medicum adduxisse morienti? Hæc quis æstimabit? quis⁶⁰ similibus beneficijs iubebit beneficia pensari? Donauit tibi domum: sed ego tuam supra te⁶¹ ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: sed ego naufrago tabulam. Pugnavit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi⁶² silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile est.

X.

Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, sicut pecuniæ credita. Itaque potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: sæpe intra tacitam duorum conscientiam latent. An hoc inducimus, ut ne demus beneficia sine teste? Quam deinde pœnam ingratis constituamus? vnâ omnibus, cum

CAP. VIII. 47. EXISSET.] Sorte lectus venisset. In urnam coniecta nomina, sorte ducta, exibant.

48. CESSVRVS.] Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imò rara aut nulla est, sed ponitur in exemplum.

49. ADDICTO.] Quem iudex creditori addixit, ob debitum.

50. INGENTI MERITO.] Illius, à quo sumpsit.

51. POSSESSIO.] Ager ipse aut fundus.

52. MVLTÀ FLVMINA.] Meus, magna: quod præferam. Tanta autem olim opes, ut & hæc donari potuerint: de quibus epist. LXXXIX. in fine, & De Tranquill. cap. XI.

53. NON IDEM PENDENT.] Non idem pondus pretiumq; habebunt.

CAP. IX. 54. NIMIS CONCVP.] Non pro sententiâ verba, si examinas. Meus opt. codex, minus. Ex eo verè faciebam: quia e minus conspiciuntur. Quædam, inquit, beneficia conspicua, & in oculos vel procul se ingerunt: quædam aliter, & quanquam magna, minus apparent.

55. IN QVATTORDECIM.] Id est, equitem fecisse. Rem à signo dat intellegi: quia soli equites spectabant in XIV.

56. SVASISSE.] Priora, conspicua illa sunt, sequentia, sequentis & obscurioris illius nota.

57. DESIDERABAT.] Vxorcm, liberos, amicos, iam præmorsuos. D

58. MOMENTIS.] Observatione & captatione temporum.

59. CADENTES.] Languentes, & minus tumidas: spiritibus desectas. Epist. XC V. vino fulcure venas cadentes. Adde De Irâ, lib. III. cap. IX.

60. SIMILIBVS.] Imò, dissimilibus: quod meus & alij veteres quidam. Nam hoc agitur, ut talia beneficia alijs paribus, sed non iisdem, pensentur: pretio, inquam, paribus, non re similibus.

61. RVERE.] Quod Roma crebrum: & ideo aptè inter exempla.

62. SILENTIO.] Te non accusando, cum rogarer, aut torquerer. Sive, te non indicando, cum hostis insequeretur.

CAP.

A cum disparia beneficia sint? an inaequalem, & pro cuiusque beneficio maiorem, aut minorem? Age, ⁶⁵ intra pecuniam versabitur taxatio: quid quod quaedam beneficia vitæ sunt, & maiora vitæ? His quæ pronuntiabitur pœna? ⁶⁴ minor beneficio? iniqua est. par & capitalis? quid inhumanius, quàm cruentos esse beneficiorum exitus?

Quædam, inquit, ⁶⁵ priuilegia parentibus data sunt. quomodo horum extra ordinem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: *Cui des, elige ipse tecum. Si deceptus es, ⁶⁶ quære dignum, adiua.* In liberis tollendis, nihil iudicio tollentium licet: tota res voti est. Itaque ut æquiore animo adirent ⁶⁷ aleam, danda illis aliqua potestas fuit. Deinde alia conditio est parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus ⁶⁸ daturique sunt: nec est periculum, ne dedisse se ⁶⁹ illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantum an receperint, sed an dederint. Horum in

B confesso merita sunt: & quia vtile est iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos ⁷⁰ magistratus, sub quorum custodia contineretur. Deinde omnium parentum vnum erat beneficium: itaque æstimari semel potuit. alia diuersa sunt, dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia: itaque sub nullam regulam cadere potuerunt. cum æquius esset omnia relinqui, quàm omnia æquari. Quædam magno dantibus constant: **XII.** quædam accipientibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus: quædam amicis data sunt, quædam ignotis. Plus est, quamuis idem detur, si ei detur, quem nosse ⁷¹ à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas ⁷² acquiescat: inuenies rursus, qui ⁷³ dignitati suæ, quàm securitati, consuli malit: est qui plus ei debere se iudicet, per quem ⁷⁴ tutior est, quàm ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa, ⁷⁵ inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo: beneficium sæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando igno-

Crans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inficio, & si sciuisset, non accepturo, impositum est: non vocabis eum, qui utcumque acceptum non reddidit? Aliquis dedit mihi beneficium, sed idem postea ⁷⁶ fecit iniuriam. Vtrum vno munere ad patientiam omnium iniuriarum astringor: an perinde erit, ac si gratiam retulerim, quia beneficium suum ipse insequenti iniuriâ rescidit? Quomodo deinde æstimabis; vtrum plus sit quod accepit, an in quo læsus est? Dies me deficiet, omnes difficultates persequi ⁷⁷ tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec in fitiatores eorum afficiendo pœnâ. Sed illud quoque tibi e contrario occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, si periculum causæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam sollicitiore habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipsi quoque

CAP. X. 63. INTRA PEC.] *Vltra pecuniam æstimatio non fiet.*

D 64. MINOR.] *Scilicet pecuniaria.*

CAP. XI. 65. PRIVILEGIA PAR.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimentam etiam possunt.*

66. QUÆRE.] *Ita mei libri, & recte, sed vellem etiam voculâ extractâ, quæ in sequentis capite latuit: querere, dein dignum adiua: vel, dehinc. Quærela tibi super, non actio: caue in posterum, & gratus dignusq, confer.*

67. ALEAM.] *Incertum, quomodo casuram. bonos an malos habituri liberos essent.*

68. DATURIQUE SVNT.] *Mei libri sine copulâ. Vtrumuis recte, significat perpes esse in parentibus, & fore hoc benefaciendi studium.*

69. ILLIS.] *Liberis.*

70. MAGISTRATVS.] *Quia reuera omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A TVO BENEFICIO.] *Nempe, amicâ ignotum, beneficio applicas tibi & iungis vltro.*

72. ACQUIESCANT.] *Tria quæ premisit, in exemplis repetit: sed ordine inuerso. à postremo orditur: atque hoc ad Solatia spectat.*

73. DIGNITATI.] *Ad Ornamenta.*

74. TUTOR.] *Ad Auxilia.*

75. INCLINATVS.] *Ipsè plures faciet Ornamenta, Auxilia, vel Solatia.*

CAP. XIII. 76. FECIT INIVR.] *De hac re ex professo epist. LXXXI. Vide.*

77. TENTANTEM.] *Ex vno meo libro, interpretantem: nec spreuerim. Facit enim, proponis nodos, interpretatur & soluit.*

- que ad danda tardiores. nemo enim libenter dat inuitis : sed quicumque ad benefacien- A
dum bonitate inuitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debi-
turis nisi quod volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter⁷⁸ cautum est.
- XIV. Deinde, pauciora erunt beneficia? sed veriora. quid autem mali est, inhiberi bene-
ficiorum temeritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic constitue-
runt : vt circumspectius donaremus, circumspectius eligeremus eos, in quos merita con-
ferrentur. Etiam atque etiam cui des, considera: nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, si
existimas succursurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum⁷⁹ restituet: solam acci-
pientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem suam tenent, & magnifica
sunt: pollues illa, si materiam litium feceris. Aequissima vox est, & ius gentium præ se
ferens, *Redde quod debes*. Hæc turpissima est in beneficio, *Redde*. Quid reddet?⁸⁰ Vi-
tam, inquam, debet, dignitatem, securitatem, sanitatem. reddi maxima quæque non
possunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam, interituram
tantæ rei dignitatem, si beneficium⁸¹ mercem facimus. Non est incitandus animus ad B
auaritiam, ad querelas, ad discordiam: suâ sponte in ista fertur. Quantum possumus,
resistamus, & quærenti occasiones, amputemus.
- XV. Vtinam quidem persuadere pos-
semus, vt pecunias creditas tantum à volentibus acciperent! vtinam nulla⁸² stipulatio
emptorem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impressis signis⁸³ custodirentur!
fides potius illa seruaret, & æquum colens animus! Sed necessaria optimis prætulerunt,
& cogere fidem, quam spectare⁸⁴ malunt. Adhibentur⁸⁵ ab vtraque parte testes. ille
per tabulas⁸⁶ plurium nomina, interpositis⁸⁷ parariis, facit: ille non est⁸⁸ interroga-
tione contentus, nisi⁸⁹ rem manu suâ tenuit. O turpem humano generi fraudis ac ne-
quitie publicæ confessionem! annulis nostris plus, quam animis creditur. In quid isti
viri⁹⁰ ornati adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse
se, quod accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis existimas? at his ipsis sta-
tim⁹² non aliter pecuniæ committentur. Ita non honestius erat à quibusdam fidem fal-
li, quam ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deest auaritiæ, vt beneficia sine C
sponsore non demus. Generosi animi & magnifici est, iuuare & prodesse. qui dat bene-
ficia, deos imitatur: qui repetit, fenerator. Quid⁹³ illos, dum⁹⁴ vindicamus, in
⁹⁵ tur-

78. CAUTUM EST.] Cui conditiones adscriptæ,
præmia & fructus in certo.

CAP. XIV. 79. RESTITVET.] Ex iure. quod
succurrit eâ ratione & formulâ minoribus, aut enor-
miter læsis, deceptisve.

80. VITAM INQVAM.] Ex meis libris, Vitam
quam debet. Finis deinde commatij interrogatione
acuatur, sanitatem?

81. MERCEM.] Quod erit, si pretium illi poni-
mus, si taxamus.

CAP. XV. 82. STIPVLATIO.] Quæ & ipsa
conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti
Comædiæ docent.

83. CVSTODIRENTVR.] In tabulis.

84. MALVNT.] Sequela & numerus periodi, ma-
luerunt, mallet.

85. AB VTRAQVE.] In rem vtriusque partis, vt
illi cautum sit, hic ne circumuentus.

86. PLVRIVM NOMINA.] Iac. Reuarius expli-
cat, quia plurium, qui adhibebantur, testium no-
minibus chirographum signabatur. Ego acceperim
quasi esset, plura nomina: id est, cum pluribus con-
trahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plu-
rium, quos vel principales habet, vel sponsores. An &
legi posset, plurimum? id esset, plerumque per tabu-
las contrahit: at alius pignora item capis.

87. PARARIIS.] Suprà eadem vox in hac re, lib.
II. cap. XXIII. Et est in veteri quodam Lexico, pu-
brinc: id est, interuentor, proxeneta. Nomen non à
pariando, sed à parando videtur: quia parant vtrim-
que animos, & coniungunt. Alij (vt Reuarius) ex-
plicat tabelliones, actuarios: quibus vt minus af-
sentiar, facit Seneca epist. cxxx. Nolo per interces-
sorem mutueris. Sanè est hic ipse Pararius.

88. INTERROGATIONE.] Stipulatione.

89. REM.] Libri aliquot reum, sed rem tene-
mus, & pignus cũ pignus interpretamur. Aliquis, in-
quit, ita diffidit, vt nulla tabula aut sponsones satis-
dent: sed rem tenere manu voluit, & in potestate ha-
bere pignus.

90. ORNATI.] E dignioribus civium: ordinis
Equestris, aut & Senatorij. Classici testes.

91. IN QVID.] Meus opt. codex: hi, inquit:
quod omnino seruem, sed absque interrogatione, vt
legas, hi, inquit, imprimunt signa. Est enim velut
dialogismus, & hoc ei respondetur. Sequentia deinde,
iterum Seneca.

92. NON ALITER.] Quorum fide niteris, nec
iis in re simili fidem habes. aliorum signis, & tabula
obstringis.

93. ILLOS.] Beneficia dantes.

94. VINDICAMVS.] Tutos securusque esse
volumus.

A⁹⁵ turbam sordidissimam redigimus? Plures, inquit, ingrati erunt, si nulla aduersus ingratum datur actio. Imò potius, pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde, non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati sint. pudorem enim rei tollet⁹⁶ multitudo peccantium: & desinet esse probri loco, commune maledictum. Numquid iam vlla repudio erubescit, postquam illustres quaedam ac nobiles feminae,⁹⁷ non consulum numero, sed maritorum annos suos computant? & ⁹⁸ exeunt matrimonij causâ,⁹⁹ nubunt repudij? Tam diu istud timebatur, quàm diu rarum erat. quia verò nulla sine diuortio¹⁰⁰ acta sunt, quòd sæpe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam vllus adulterij pudor est, postquam eò ventum est, vt nulla virum habeat, nisi vt adulterum¹⁰¹ irriter? argumentum est deformitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miseram, tam sordidam, vt illi satis sit¹⁰² vnum adulterorum pat? nisi singulis diuisit horas, & non sufficit dies omnibus?¹⁰³ nisi ad alium gestata est, apud alium mansit?¹⁰⁴ Infrunita & ¹⁰⁵ antiqua est, quæ nesciat, matrimonium vocari,¹⁰⁶ vnus ad-
B107 audaciores, ¹⁰⁸ si numerare se cœperint.¹⁰⁹ Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? xvi.
quid malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis esse, quæ iniusta sunt? aut vllum supplicium grauius existimas ¹¹⁰ publico odio? Pœna est, quòd

95. TURBAM SORD.] Gregem fœneratorum.

CAP. XVI. 96. MULTITUDO.] Noster De Clem. i. cap. xxii. Facit enim consuetudinem peccandi, multitudinem peccantium: & minus grauis nota est, quam turba damnatorum leuat. Vide ibi alia huius sententia.

97. NON CONSULVM.] Quasi tot maritos, quot annos numerent. Iuuenalis:

Sic crescit numerus, sic sunt octo mariti
Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ pœnè tot quot dies: Aut minus, aut certè vix iâ vigesima lux est, Et nubit decimo iam Telesina viro.

Diuortius quidem modum Augustus imposuerat (in Suetonio:) sed, vt videmus, libido & licentia euicerant: atque vt Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quasi matrimonij fructus: Apolog. cap. vi.

98. EXEUNT.] A viro, quem habent: ab vno coniugio, noui causâ.

99. NUBUNT.] Amarè dictum. finis coniugij est, iungi: hæ habent, solui.

100. ACTA.] Nam in acta referebantur, vt rata & legitima essent: quod docui in v. Ann. Taciti.

101. IRRITET.] Qui incitatur scilicet ei ipso, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipse per iniuriam, ille per legem. Prava libido hoc habet. vt libidinum magister poeta:

Quod licet, ingratum est: quod non licet, acris vrit.

Iterum:

Quiquid seruatur, cupimus magis, ipsaque furem

Præda vocat.

Martialis iocosum exemplum:

Maxchus es Aufidia, qui vir Ceruine fuiti,

Riualis fuerat qui tuus, ille vir est.

Cur aliena placet tibi, quæ tua nõ placet vxor?

Numquid securus non potes hoc facere?

102. VNVM ADULTERORVM.] Hæc bona verba. Itane tunc mores? sed at tolli quedam ab eo in his talibus, declamatorio more, scimus.

103. NISI AD ALIUM.] Hæc caliginosa sunt. distinctio dederit aliquam, si forte, lucem: nisi singulis diuisit horas: & non sufficit dies omnibus. nisi ad alium. Exploro, nisi in cella gestata est ad vnum adulterum, sed obiter vidit, apud alium diutius mansit. Ita quasi cursim adulteros obibat, & visibat, sed libri tamen consensu habent, apud alium, & nostra ista lectio est à Metro. An aliud lateat? nam meus liber, gesta est, non gestata: voluissim, comestata est, si fuerit scriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat.

104. INFRUNITA.] Insulsa, fatua. dico De Vita beatâ, cap. xxiiii.

105. ANTIQVA.] Priscis & exoletis moribus. rustica aliqua, & Sabina.

106. VNVS ADVLT.] Non mutem quod est in libris, vnum adulterium. Pro hoc more Martialis illa vxor, de quâ ipse:

Vt mæchum patiar rogat vxor, Galle, sed vnũ.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. AVDACIORES.] Libri, auctiores. sed malim editum. Nam audaciam à numero sumpturi erant.

108. SI NUMERARE.] In simili re, ipsis verbis vitur De Clem. i. cap. xxiv. Apparuit quantum periculum immineret, si ferui nostri numerare nos cœpissent.

CAP. XVII. 109. QUID ERGO?] Hæc capiendum, quasi responsio & relatio ad illud prius. Obiciebat ille, Quid ergo? ingrati impuniti? respondet, Quid ergo? nõne & impij impuniti sunt, & alij?

110. PVBLICO ODIO.] Apud Ciceronem lecti similes in Clodium, Pisonem, Antonium. Et reuerà, animo in quo similia honesti, & sensus sane, nihil tristiùs aut acerbius odio & detestatione communit.

quòd non audet ab vllò beneficium accipere, quòd non audet vlli dare, quòd omnium A designatur oculis, aut designari se iudicat: quòd intellectum optimæ rei ac dulcissimæ amisit. An tu infelicem vocas, qui caret ¹¹¹ acie oculorum, cuius aures morbus obstruxit: non vocas miserum cum, qui sensum beneficiorum amisit? Testes ingratorum omnium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conscientia: denique satis hæc ipsa pœna magna est, quòd rei (vt dicebam) iucundissimæ fructum non percipit. At quem iuuat accepisse, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest vtriusque vita. cum alter tristis sit & sollicitus, qualis esse infriator, ac fraudulentus solet; apud quem non parentum qui debet, honor est, non ¹¹² educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occasionem referendæ gratiæ expectans, & ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo ¹¹³ decoquat, sed quemadmodum plenius vberiusque respondeat; non solum parentibus & amicis, sed humilioribus quoque personis. Nam etiam si à seruo suo benefi- B
 XVIII. cium accepit, æstimat non à quo, sed quid accepit. Quamquam quæritur à quibusdam, sicut ab Hecatore, an beneficium dare seruus domino possit? Sunt enim qui ita ¹¹⁴ distinguunt, Quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria. Beneficium esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. Officium esse filij, vxoris, & earum personarum, quas ¹¹⁵ necessitudo suscitatur, & ferre opem iubet. Ministerium esse serui, quem condicio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstat, ¹¹⁶ imputet superiori. ¹¹⁷ Propterea seruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus est iuris humani. refert enim cuius animi sit, qui præstat, non cuius status. Nulli præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. non eligit domum, nec censum; rudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina, quid animus magnum promitteret sibi, si ¹¹⁸ certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium seruus domino; nec regi ¹¹⁹ quisquam suo, nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quis teneatur imperio, si summo teneretur? Nam si seruo, quo minus in nomen meriti perueniat, necessitas obest, & patiendi vltima timor: idem istud obstat, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam, quamquam sub ¹²⁰ dispari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficium dare potest. Nam & hoc virtutis est, adeoque dominis serui beneficia possunt dare, vt ipsos sæpe ¹²¹ beneficia sua fecerint. Non

111. ACIE OCVL.] Cicero De arusp. resp. in Clodium: An tibi luminis obesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentis, coniuuantes illos oculos abavi tui magis optandos fuisse, quàm hos flagrantes fororis? Certè mentis illa cæcitas, vltimum suppliciorum.

112. EDVCATORIS.] Potius, educatorum.

113. DECOQVAT.] Fidem non soluat, rem creditori minuat & absumat.

CAP. XVIII. 114. DISTINGVANT.] Pulchre, & notabiliter.

115. NECESSITVDO.] Festi nota huc facit: Necessarios esse, vt Gallus Alius ait, qui aut Cognati, aut Adfines, & in quos necessaria Officia conferuntur, præter ceteros. Ille duos gradus Necessitudinis, tertium etiam Corn. Fronto facit, Meritorium. Necessitudo, inquit, est vel sanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.

116. IMPVRET.] In rationibus eius ponat, possit inscribere, vel expensum referre.

117. PROPTEREA.] Libri scripti, præterea.

Neque illud, aut hoc, aptè necitur prioribus, & omnino aliquid deest. nempe pars illa prior, quæ disputatur, An seruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & post rationem vnã alteramque, hæc etiam addit. Ergo rectè, Præterea.

118. CERTAM.] In se stabilem, se contentam & fixam. D

119. QVISQVAM SVO.] Si scriptum, quisquam subditus; ἰσοκωλος, magis & expressa sententia esset.

120. DISPARI TIT.] Non enim serui, sed subditi aut milites dicuntur: & tamen ius vitæ necisq; in illos habent, Rex aut Imperator.

121. BENEFICIA SVA.] Ego non damno, imò re. Etè & argutè dicitur: sicut illud, Beneficia sua amare. id est, Beneficiarios suos, & de quibus bene meritus fuerit. Prisci tamen libri, beneficij sui: nec id malè. Suetonius Tiberio: per quosdam beneficij sui centuriones. Iterum Claudio: Commeatus à Senatu peti solitos, beneficij sui fecit. Prius tamen illud ἰσοκωλος, & impressus dicitur.

CAP.

A Non est dubium, an seruus beneficium dare possit cuiuslibet: quare ergo non & domino suo possit? Quia non potest, inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum suum obligat: peregrinantem sequitur, agro ministrat, & labore summo colit. Omnia tamen ista, quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare: seruus autem non habet¹²² negandi potestatem: ita non præstat, sed parat, nec id se fecisse iactat, quod non facere non potuit. Etiam sub istâ lege vincam, & eò perducam seruum, vt in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostendero aliquem seruum pro salute domini sui, sine respectu suæ dimicantem & confossum vulneribus, reliquias tamen sanguinis ab ipsis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram suâ morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dedisse, quia seruus est? Si tibi ostendero aliquem, vt secreta domini prodat, nullâ tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertisse quantum potuerit, suspiciones quærentis, & impendisse spiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dedisse, quia seruus est? Vide ne eò magis sit, quò rarius est exemplum virtutis in seruis: coque gratius, quòd cum ferè inuisa imperia sint, & omnis necessitas grauis, commune seruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideò beneficium non est, quia à seruo profectum est: sed ideò maius, quia deterrere ab illo nec seruitus quidem potuit. Errat, si quis existimat seruitutem in totum hominem descendere: pars melior eius excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis: mens quidem sui iuris. quæ adeò libera & vaga est, vt ne ab hoc quidem carcere cui inclusa est, teneri queat, quo minus imperu suo vtatur, & ingentia agat, & in infinitum¹²⁴ comes cælestibus exeat. Corpus itaque est, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: interior illa pars¹²⁵ mancipio dari non potest. Ab hac quidquid venit, liberum est. non enim aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli sceleri manus commodabunt. Quædam sunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere: in his seruus materiam beneficij habet. Quamdiu præstat, quod à seruis exigi solet, ministerium est: vbi plus quàm quod seruo necesse est, beneficium. Vbi in¹²⁶ affectum amici transit, definit vocari ministerium. Est aliquid, quod dominus præstare seruo debeat, vt¹²⁷ cibaria, ¹²⁸ vestiarius: nemo hoc dixit beneficium. At indulgit, liberaliùs educauit, ¹²⁹ artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium est. Idem, e contrario, fit in personâ serui. Quidquid est quod seruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, sed ex voluntate præstat, beneficium est: si modò¹³⁰ tantum est, vt hoc vocari poterit, quolibet alio præstante. Seruus (vt placet Chryssippo) perpetuus¹³¹ mercenarius est. Quemadmodum ille beneficium dat, vbi plus præstat quàm quod¹³² operis locauit: sic seruus vbi beneuolentiâ erga dominum fortunæ suæ modum transiit, & altius aliquid ausus, quod etiam¹³³ felicivus nato

D

CAP. XIX. 122. NEGANDI POT.] Imò nec voluntatem, nec personam aut caput habet: iuris ciuili quidem inuentiunculis & phrasibus.

CAP. XX. 123. ADSCRIPTA.] Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata.

124. COMES CÆL.] Sidera sequatur, aut præstat. Admentem & cogitationem referendum. Adde supra, lib. II. cap. XXIX.

125. MANCIPIO.] Iuris verbum. quod proprietatem, dominium, & quasi ea qua manu capiuntur tenenturq., notat.

CAP. XXI. 126. AFFECTVM.] Quo proprie constat beneficium.

127. CIBARIA.] Dimensa sua, & iusta.

128. VESTIARIVM.] Pecuniam, qua pro veste datur. Adde cap. VIII. De Tranquill.

129. ARTES.] Quod multi fecere. & ab iis dominis Plautus, Terentius, Epictetus ipse manauit.

130. TANTVM.] Nec enim minima præstatio, beneficium.

CAP. XXII. 131. MERCENARIVS.] Qui operas mercede locat, *μειωτός, μισθοφόρος*. Duo genera: sunt liberi, sunt serui. Hic de liberis capiendum. sed vt illi, aiebat Chryssippus, operas suas in diem, aut tempus, locant: sic de seruis sentiendum, liberos esse, dumtaxat perpetuâ nobis operâ obstrictos. De ipsis Mercenariis seruis, infra lib. VI. cap. V.

132. OPERIS.] Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cum in libris operas exset: haud inuisus Mureto assentiar legenti, quàm ad quod operas locauit.

133. FELICIVS NATO.] Libero, ingenno, nobili.

134. QVID

nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum. A
 XIX. An æquum tibi videtur, quibus, si minus debito faciant, irascimur: non haberi gratiam,
 si plus debito solitoque fecerint? Vis scire, quando non sit beneficium? vbi dici potest.
 134. Quid si nollet? Vbi verò id præstat, quod nolle licuit, voluisse laudandum est. Inter
 se contraria sunt, beneficium & iniuria. Potest dare beneficium domino, si à domino
 iniuriam potest accipere: atqui de iniuriis dominorum in seruos, 135 qui audiat, positus
 est, qui & sæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum necessariis auaritiã com-
 pescat. Quid ergo? Beneficium dominus à seruo accipit: imò homo ab homine. Deni-
 que quod in illius potestate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à seruo acceperis,
 136 in tuã potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis
 cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & dissimilia, & quædam inter se
 137 contraria. Dedit aliquis domino suo vitam, dedit mortem, seruauit periturum: &
 hoc si parum est, 138 pereundo seruauit, alius mortem domini 139 adiunxit, alius 140 de-
 XXIII. cepit. Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo annalium tradidit, cum obside- B
 retur 141 Adrumentum, & iam ad summam desperationem ventum esset, duos seruos
 ad hostem transfugisse, & 142 operæ pretium fecisse. 143 Deinde vrbe captã, passim dis-
 currente victore, illos per nota itinera ad domum in quã seruierant, præcurrisse, & do-
 minam suam ante se egisse: & quærentibus quænam esset, dominam, & quidem crude-
 XXX. lissimam 144 ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Eductam deinde extra muros,
 summã curã celasse, donec hostilis ira consideret. deinde, vt satiatius miles 145 ad Roma-
 nos mores citò rediit: illos quoque ad suos rediisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Ma-
 numisit vtrumque euestigio illa: nec indignata est ab his se vitam accepisse, in quos vi-
 tæ necisquæ potestatem habuisset. Potuit sibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ser-
 uata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuisset: sic seruata, nobilis fabula, & exem-
 plum 146 duarum urbium fuit. In tantã confusione captæ ciuitatis, cum sibi quisque
 XXX. consulere, omnes ab illã præter transfugas fugerunt. At hi, vt ostenderent quo animo
 facta esset prior illa transitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, personam 147 par-
 ricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domi-
 na occideretur, videri dominam occidisse. Non est, mihi crede, 148 non est, dico, seruilis
 animi,

134. QUID SI NOLLET?] *Herile & minax verbum: cui adheret, & intellegi datur: cogam, malo doctus facit.*

135. QUI AUDIAT.] *Præfectus vrbis opinor ab ipso Augusto esse: etsi Hadriano tribuitur, quod seruos à dominis vetuit occidi, eosquæ iussit damnari per iudices, si digni essent. Ita Spartianus in eius vitã. Nempe rettulit, aut roborauit & ampliauit tus illud vetus. Nam & addidit, Ne lenoni aut lanistæ venderentur, causã non præstitã.*

136. IN TVA POT.] *Callidè, nam innuit, fac liberum, manumitte.*

137. CONTRARIA.] *Vt vitam & mortem dare, quæ subiungit.*

138. PEREVNDO.] *Sua vitã, eius redemit.*

139. ADIUVIT.] *Vt C. Vettij seruus, de quo infra.*

140. DECEPIT.] *Vt L. Domitij, de quo item infra.*

CAP. XXIII. 141. ADRUMETVM.] *Mureti lectio: nam prisca omnis Grumentum. Atque istud in Italiã in Lucanis esse, Linius, Florus, Appianus, Ptolemæus dicunt. Quid, quod Macrobius in hoc ipso factò, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quod mox de Romano milite sequitur. Quid ergo? nonne bello Punico hostilia multa Italia loca, & in ea præserim tractu? itaque ego teneam.*

142. OPERÆ PRET.] *Sunt ipsa Claudij verba, non ambigo. Pretium operæ, id est, condignam mercedem labore & periculo suo cepisse. Ita Linius initio operis: Facturusne operæpretium sim.*

143. DEINDE.] *Credam verius distingui, & antiquã compositione: operæpretium fecisse deinde. Vrbe captã.*

144. AD SUPPLICIUM.] *Eadem Macrobius, i. Saturn. cap. XI.*

145. AD ROM. MORES.] *Mites & modestos.*

146. DVARVM VRBIVM.] *Quarum? Grumentum & Roma, ait Gruterus: quia vtraque potuit emulari. Sed cur non plurium citam urbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (fide hoc eius fuit) duarum, habuisse tantum: itaque ex eo faciendum profus, dominarum. Hoc ita placuit, vt & in textum receperit: sed profectò eiciendum. Quod exemplum hęc dominabus? quæ ane vna seruata? quid imitentur? seruorum tota laus est, vt scimus. Ego verò conicio, & mihi certè approbo, fuisse: exemplum duraturum. Nihil à scriptura abeo: sensum ipsum Seneca tango. Illa, inquit, sic seruata, nobile & scriptis saculisq, consecratum exemplum est.*

147. PARRICIDARVM.] *Quasi dominam ad supplicium raperent.*

148. NON EST.] *Libri mei: non dico. Omnino lego: non, dico, est. Illa insertio & repetitio, valdè affirmant.*

CAP.

A animi, egregium factum famâ sceleris emisse. C. Vctius, prætor Marforum, ducebatur ad Romanum ¹⁴⁹ imperatorem. Seruus eius gladium militi ipsi, à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit: deinde, *Tempus est, inquit, me & mihi consulere: iam dominum manumisi*: atque ita se vno ictu transiecit. Da mihi quemquam, qui magnificentius dominum seruauit. Corfinium Cæsar obsidebat: tenebatur inclusus Domitius. Imperauit medico, eidemque ¹⁵⁰ seruo suo, vt sibi ¹⁵¹ venenum daret. Cum tergiuerfantem videret: *Quid cunctaris, inquit, tanquam tuâ in potestate totum istud sit? mortem rogo* ¹⁵² armatus. Tum ille promisit, & medicamentum innoxium bibendum illi dedit: quo cum sopitus esset, accessit ad filium eius: *Tube me, inquit, adseruari, dum ex euentu intelligis, an venenum patri tuo dederim*. Vixit Domitius, & seruatus à Cæfare est: prior tamen illum seruus seruauerat. Bello ciuili, proscripsum dominum seruus ¹⁵³ abscondit: & cum ¹⁵⁴ anulos eius sibi aptasset, ac vestem induisset, speculatoribus occurrit: nihil se deprecari, quo minùs imperata perageret, dixit: & deinde ceruicem porrexit. Quanti viri est, pro domino eo tempore mori velle, quo erat ¹⁵⁵ rara fides dominum mori nolle? in publicâ crudelitate mitem inueniri, in publicâ perfidiâ fidelem? cum præmia proditoris ingentia ostendantur, præmium fidei, mortem concupiscere? Nostræ sæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæfare fuit accusandi frequens & pænè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium. nihil erat tutum: omnis fauendi placebat occasio. Nec iam reorum expectabatur euentus, cum esset vnus. Cænobat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæsaris habens, ¹⁵⁷ ectypam, & eminente gemmâ. Rem ineptissimam fecero, si nunc ¹⁵⁸ verba quæscero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factum, simul & ¹⁵⁹ Maro, ex notis illius temporis vestigatoribus, notauit. At seruus eius cui necebantur insidiæ, ei ebrio anulum extraxit. & cum Maro conuiuas testaretur, adnotam esse ¹⁶⁰ imaginem obscœnis, & iam ¹⁶¹ subscriptionem componeret: ostendit in ¹⁶² manu suâ seruus anulum.

Si quis

C 149. IMPERATOREM.] *Mei libri, imperium. & meo animo sic lego. Ducebatur (notâ phrasi) ad mortem, ad supplicium: ducebatur autem, ad iussum Romanum. Euenisse hoc scias Sociali bello Italico: in quo vel præcipui perduellium, Marci.*

CAP. XXIV. 150. SERVO.] *Nam diu medicina Romæ apud liberos aut seruos, vt ingenuis parum digna. Iulius Cæsar primus decus addidit, & ciuitate eos donauit: qui liberi nempe, & exteri essent. Augustus deinde, in honorem Antony Muse, immunitatem.*

151. VENENVM.] *Vide Plinium lib. vii. cap. lxxxiii. Suetonium in Nerone, cap. lxxi. qui tamen paullo aliter referunt: at consentit cum Senecâ magis Plutarchus, in Cæfare.*

152. ARMATVS.] *Quasi dicat, iam nunc inferre eam mihi iugum, possum. Arma ecce, & gladius.*

CAP. XXV. 153. ANULOS.] *In Appiano iv. Ciuil. in Valerio vi. cap. viii. in Macrobio. Anulos autem vestemq; sumit, tanquam ingenuus & Senator: vt sic pro hero se approbaret.*

154. RARA FIDES.] *Quidni rarâ nam præmiis inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui fecisset ac caput retulisset, præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatem: Appianus.*

CAP. XXVI. 155. BELLO GRAVIUS.] *Tacitus non semel ostendit & queritur, pacem quouis bello fauorem.*

156. VNVS.] *Exitialis omnibus, & accusari, damnari erat.*

157. ECTYPAM.] *Meus liber, ectypa, discretè: vt ad gemmam ipsam referatur. Plinius xxxvii. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas sculpturas aptantur. Ectypa igitur gemma, expressa & effigiata.*

158. VERBA QVÆS.] *Ne sordidus scilicet illis & communibus viar, matulam lumere.*

159. MARO.] *Qui Tacito tamen non nominatur, quod sciam.*

160. IMAGINEM OBSC.] *Tanquam in eo impietas, & lesa maiestas, quod sacra Principis imago ad partes pudendas iuisset. O sœbiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap. lxxviii. Capitale fuisse, circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, vestem mutasse, nummo vel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse. Quin Philostratus narrat, damnatum quemdam, quod seruum verberasset, qui Denarium cum effigie Cæsaris apud se habebat.*

161. SUBSCRIPTIONEM.] *Non eo sensu, quo Ascinius in Dinatione notat, Subscriptores secundarios quosdam accusatores, & socios præcipui illius esse: sed hic ipsam accusationem notat, quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei subscribebant. Eo sensu noster in Ludo, de morte Claudij: Postulat nomen eius recipi, edit subscriptionem. Vide & Brissonij Lexicon, in verbo subscribere.*

162. MANU SUA.] *Ergo non in Domini fuisse: & falsum Maronem arguebat.*

163. CON-

- xxvii. Si quis hunc seruum vocat, & illum ¹⁶³ conuiuam vocabit. Sub diuo Augusto A nondum hominibus verba sua periculosa erant, iam molesta. Rufus, vir ordinis senatorij, inter cenam optauerat, ne Cæsar saluus rediret ex eâ ¹⁶⁴ peregrinatione quam parabat: & adiecerat, *Idem omnes & ¹⁶⁵ tauros & vitulos optare*. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus qui cenanti ¹⁶⁶ ad pedes steterat, narrat quæ inter cenam ebrius dixisset. hortatur, vt Cæsarem occupet, atque ipse se deferat. Vfus consilio, ¹⁶⁷ descendenti Cæsari occurrit. & cum ¹⁶⁸ malam mentem habuisset se pridie iurasset, id vt ¹⁶⁹ in se & filios suos recideret, optauit: & Cæsarem, vt ignosceret sibi rediretque in gratiam secum, rogauit. Cum dixisset se Cæsar facere: *Nemo*, inquit, *credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid mihi donaueris*: petitque non fastidiendam à propitio summam: & impetrauit. Cæsar ait: ¹⁷⁰ *Meâ causâ dabo operam, ne vniquam tibi irascar*. Honestè Cæsar, quòd ignouit, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit exemplum, necesse est Cæsarem laudet, sed cum seruum antè laudauerit. Num expectas, vt tibi narrem manumissum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro B
- xxviii. libertate eius Cæsar numerauerat. Post tot exempla num est dubium, quin beneficium aliquando à seruo dominus accipiat? Quare potius persona rem minuat, quam personam res ipsa cohonestet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines ¹⁷² in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis ¹⁷³ stemmatum illigata flexuris, in parte ¹⁷⁴ primâ ædium collocant: noti magis, quam nobiles sunt. Vnus omnium parens ¹⁷⁵ mundus est: siue per splendidos, siue per fordidos gradus, ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quòd te isti decipiant; ¹⁷⁶ qui cum maiores suos recensent, vbicumque ¹⁷⁷ defecit nomen illustre, illicò deum fingunt. Neminem despereris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortunâ. ¹⁷⁷ Siue

163. CONVIVAM.] *Mayonem. indignum eo nomine, qui cades & accusationes ibi machinabatur.*

CAP. XXVII. 164. PEREGRINATIONE QUAM.] *Verbum hic meus liber inserit, peregrinatione ille.*

165. TAVROS.] *Iocose. quia iis periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cum saluus ille redisset. Similis iocus in Ammiani x x v. de Iuliano: Æstimabatur, si redisset de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λακοὶ βόεις μάριον τοῦ καίσαρος. Ἀντὶ νικησῆς, ἡμεῖς ἀπολώμεθα: Albi boues Marco Cæsari. Si tu vicens, nos penimus.*

166. AD PEDES.] *Domini, atque etiam lecti, si ille imus iaceret. Si medius, aut summus; tum ad latius posticum lecti stetisse, ad iacentium pedes, opinandum: id est, ponè dominum. Martialis inde iocus:*

Omnia cum retrò pueris obsonia dones,
Cur non mensa tibi ponitur A pedibus?

167. DESCENDENTI.] *E palatio in forum.*

168. MALAM MENT.] *Solennia verba in satisfactione. Tibullus: Et se iurabit mente fuisse malâ: id est, parum suâ & sanâ.*

169. IN SE ET FILIOS.] *Superstitio in votis aut imprecatione. si irrita esse non possent, tunc in se ea potius renocabant, aut in alium derivabant. Tibullus:*

Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas. capiti sint precor illa meo.
Noster lib. iv. infra, cap. xxxi. Siquid mali dixi, mihi & capiti meo.

170. MEA CAUSSA.] *Facetè. Nam ego luere debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui ledunt, C mulctari solent; ego, qui ledor.*

CAP. XXVIII. 171. IN ATRIO.] *Romanus ritus, quem fusè explicauit i. Elect. cap. xxix.*

172. STEMMATVM.] *Plinius xxxv. cap. ii. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Erant minores, & rotunda imagines, quæ ad latera adsite genus illius materni, aut & propinquos notabant: illius in quâ præcipui, cuius imago. Statius:*

Non tibi clara quidem senior placidissime
gentis

Linea, nec proavis demissum stemma.

173. PRIMA.] *In atrio, vbi salutatores & clientes excipiebantur. Ideò ibi, omnibus aduentoribus ostentui.*

174. MVNDVS.] *Calum. nam Stoicâ sententiâ, D ex illo anima, & è sideribus. Seneca epist. xlii. in hac ipsâ re: Omnes, si ad primam originem reuocentur, à diis sunt.*

175. QVI CVM.] *Ita continuauit, & in parte sententiam iuni, ex libris.*

176. DEFECIT.] *Hic Apollo me describit. Libri ferè habent: vbicumque nomen illustre fecit illo dominium fingunt. Meus, domina: vnus atque alter, illo Deum fingunt, aut fulgiunt. Mihi non displiceat, vbicumque nomen illustre defecit, in loco Deum fingunt: aut Deum fulciunt. Quasi dicat. quid isti vani se iactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cum omnes à Diis simus? Defecit autem nomen illustre, in capite & origine: quam ferè solent ad deos referre.*

177. SIVE

A¹⁷⁷ Siue libertini ante vos habentur, siue serui, siue¹⁷⁸ exterarum gentium homines: erigite audacter animos, & quidquid in medio sordidi iacet, transilite. expectat vos¹⁷⁹ in summo¹⁸⁰ magna nobilitas. Quid superbiâ in tantam vanitatem attollimur, ut beneficia à seruis indignemur accipere, & fortem eorum spectemus, obliui meritorum? Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ seruus, & adulteræ, imò adulterarum commune mancipium? Seruum vocas¹⁸¹ quemquâ tu? Quò tandem ab istis¹⁸² gervilis raperis, ¹⁸³ cubile istud tuum circumferentibus? quò te penulati isti¹⁸⁴ in militum & quidem non vulgarem cultum subornati? quò, inquam, te isti efferunt? ad ostium alicuius¹⁸⁵ ostiarij, ad hortos alicuius, ¹⁸⁶ ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculum alieni serui beneficium est. Quæ est tanta animi discordia? eodem tempore seruos despicias, & colis. Imperiosus intra lumen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus, quàm contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quàm qui improbè tollunt: nullique ad cal-

B candos alios paratior, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam insolentiam hominum ex fortunâ pendentium, vindicandumque ius beneficij dandi à seruis, ut à filiis quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quàm acceperint? Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque extitisse, quàm parentes suos: æquè & illud, meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, ut meliora tribuerint: cum & fortuna illis maior esset, & melior voluntas. Quidquid, inquit, est, quod patri filius, utique minus est: quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita numquam beneficio eius vincitur, ¹⁸⁷ cuius beneficium est ipsum, quò vincitur. Primum, quædam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs suis maiora sunt. nec ideo aliquid non est maius eo à quo cœpit: quia non potuisset in tantum procedere, nisi cœpisset. Nulla non res principia sua magno gradu transit. Semina, omnium rerum causa sunt: & tamen minimæ partes sunt eorum quæ gignunt. Adspice Rhenum, adspice Euphratem, C omnes denique inclytos amnes: quid sunt, si illos illic vnde effluunt, æstimes? Quidquid est quo timentur, quo nominantur, in processu parauerunt. Tolle radicem, nemora non surgent; nec tanti montes vestientur. Adspice trabes, siue proceritatem æstimes, altissimas, siue crassitudinem spatiumque ramorum, latissimè fufas: quantulum est his comparatam illud, quod radix tenui fibrâ complectitur? Innituntur fundamentis suis templa, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis iacta sunt, latent. Idem in ceteris euenit: principia sua semper sequens magnitudo obruit. Non potuissent quidquam consequi, nisi parentum beneficium antecessisset: sed non ideo quidquid consecutus sum, minus est eo, sine quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero facere potuissent, nec in hanc emergere nominis claritatem, quam ciuili ac militari industriâ merui: numquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officium? At quid interest, cum æquè sine patris beneficio,

D¹⁷⁷ SIVE LIBERTINI.] Ita dispunximus, & vos (auctore meo libro) non nos scripsimus: ac sententiæ dedimus lucem.

178. EXTERARVM.] Id est, *Oris*, siue libertinis geniti, siue seruis, siue & peregrinis: attollite animos, & calum auctorem cogitate.

179. IN SUMMO.] In primâ origine.

180. MAGNA NOBIL.] Quæ? illa celestis.

181. QUEMQUAM TV?] Addidi à meo libro: & repetitio illa acris est, & pungit.

182. GERVLIS.] *Lecticarius*, qui humeris ferebant.

183. CVBILE.] *Lecticam*, nam in eâ iacebant, & cubabant.

184. IN MILITVM.] Nam *Panula* militum ve-

stis. & quidem honestiorum paullo, colore rufo. *Martialis*:

Roma magis fuscis vestitur, Gallia rufis,
Et placet hic pueris militibusque color.

Vide nos, i. *Electer*, cap. de *Lecticâ*: etsi de militum puniceâ veste plura etiam sint dicenda, in loco.

185. OSTIARIJ.] *Vilissimi serui*, sed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, ut molles aditus habeas, adulari.

186. NE ORDINAR.] Iterum de seruo, & quidem vili: qui *Vicarius* alterius esset. Nam *Ordinarij*, primi serui. Vide *epist. cx.*

CAP. XXIX. 187. CVIVS BENEF.] *Vni* beneficio à patre manavit, quia ipse qui vincit, id est filius, à patre.

- xxx. ficio, quàm sine nutricis, non poterim ad vltiora procedere? Quòd si initio A meo, quidquid iam possum, debeo: cogita non esse initium mei patrem, ne auum quidem. Semper enim erit vltius aliquid, ex quo originis proximæ origo descendat. Atqui nemo dicit me plus debere ignoris, & vltra memoriã positis maioribus, quàm patri: plus autem debeo, si hoc ipsum quòd genuit me pater meus, maioribus suis debet.
188. Quidquid præstiti patri, etiam si magnum est, infra æstimationem paterni muneris est: quia non essem, si non genuisset. Isto modo, etiam si quis patrem meum ægrum ac moriturum sanauerit, nihil præstare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. non enim genuisset me pater, ni sanatus esset. Sed vide, ne illud 189 verius sit æstimari, an id quod potui, & id quod feci, meum sit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quòd natus sum, per se intueri quale sit: animaduertes exiguum & incertum, & boni malique communem materiam. sine dubio primum ad omnia gradum: sed non ideò maiorem omnibus, quia primum. Seruauit patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principem vrbs suæ feci: nec tantum rebus à me gestis nobilitauit, sed ipsi quoque gerenda B rum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quàm gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad se animos rapit, congesti: & cum supra omnes stare, infra illum steti. Dic nunc, Hoc ipsum, quòd ista potuisti, patris munus est. Respondebo tibi, Est prorsus, si ad ista faciendã nasci satis est. sed si ad bene viuendum minima portio est viuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam fœdissimis commune est; noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficiis, 190 etiam si non sine tuis, oritur. Puta me vitam pro vitã reddidisse. Sic quoque munus tuum vici, cum ego dederim sentienti, sentiens me dare: cum vitam tibi non 191 voluptatis meæ causã, aut certè per voluptatem dederim: cum tanto maius sit retinere spiritum, quàm accipere, quanto leuius 192 mori ante mortis metũ. Ego vitam dedi statim illã vsuro: tu nescituro, an viuerem. ego vitam dedi, mortem timentis: tu vitam dedisti, vt mori possem. ego vitam tibi dedi consummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuisti, 193 onus alienum. Vis scire, quàm non sit magnum beneficium, vitam sic dare? 194 si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse. Quo quidem colligo, minimum esse beneficium, patris matrisque concubitum: nisi accesserint alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non est bonum viuere, sed bene viuere. At bene viuo: sed potui & malè. ita hoc tantum est tuum, quod viuo. Si vitam imputas mihi per se, nudam, egentem consilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi imputare muscarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me studuisse, vt cursum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipso beneficio tuo, maius quàm quod dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti: ego tibi filium, qualein genuisse gauderes. Aluit me pater. si idem præsto, plus reddo: quia non tantum ali se, sed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quàm ex ipsã re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum perueniunt. Quid si quis intantum processit, vt aut eloquentiã per gentes enotesceret, aut iustitiã, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebrasque natalium suorum clarã luce discerret: non inæstimabile in parentes suos beneficium D contulit? An quisquam Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophontem ac Platonem filios, nosset? Sophroniscum Socrates exspirare non patitur. Ceteros enumerare lon-

CAP. XXX. 188. QVI DQVID PRÆST.] Sunt verba aduersarij, & ita capiendã.

189. VERIVS.] Aequius.

190. ETIAMSÌ NON.] Pro his verbis, libri scripti: sed etiam sine tuis. Quæ lectio falsam sententiam habet: sed reformari molliter potest, sed & non.

191. VOLVPTATIS.] Vt parentes.

192. MORI.] Acutè extenuat beneficium paternum, & suum auget. Sicut leuius est mori, prius-

quàm timeas mori, nempe in infantiã aut pueritiã, sic maius æstimandum retinere aliquem in vitã, cuius sensum iam habet, quàm dare eam non sentienti.

CAP. XXXI. 193. ONVS ALIEN.] Scilicet matris, quæ in utero gestauit.

194. SI EXPOS.] Argumentatur. Sola genitura haud multum, quia si post eam exposuisses (crebrum illo æuo) verterat hoc ipsum beneficium in iniuriam: non ergo per se maximum est, cui opus educatio, & alia accedant.

CAP.

A longum est, qui viuunt ob nullam causam aliam, quàm quòd illos liberorum eximia virtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne post Agrippam quidem ¹⁹⁵ notus: an patri dedit Agrippa, ¹⁹⁶ nauali coronâ insignis, vnicum adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiam ¹⁹⁷ vincerent, & nullâ postea vincerentur? Vtrum Octavius maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum ¹⁹⁸ vmbra adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset voluptatem, si illum, post debellata arma ciuilia, vidisset secure paci præsidem, non agnoscens bonum suum, nec satis credens, quoties respexisset ad se, potuisset illum virum in domo suâ nasci? Quid nunc ceteros persequar, quos iam consumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria è tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non querimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quàm à patre acceperat: sed an possit aliquis maiora reddere. Etiam si quæ re-tuli exempla, nondum satisfaciunt, nec beneficia parentum suorum ¹⁹⁹ supermicant:

B capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in vnum congesta superabunt.

Seruauit ²⁰⁰ in prælio patrem Scipio, & ²⁰¹ prætextatus in hostes ²⁰² equum concita-
uit: parum est, quòd vt perueniret ad patrem, tot pericula ²⁰³ maximos duces cum ma-
ximè prementia contempsit, tot oppositas difficultates; quòd ad primam pugnam exi-
turus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quòd annos suos transfiliuit. Adice, vt
idem patrem reum defendat, & conspirationi inimicorum potentium eripiat: vt alte-
rum illi consulatum, ac tertium, aliosque honores etiam consularibus concupiscendos
congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod est militaribus viris speciosis-
simum, diuitem illum spoliis etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adice vt pro-
uincias & extraordinaria imperia continuet: adice vt dirutis maximis urbibus, Roma-
ni imperij sine æmulo ad ortus occasusque venturi defensor & conditor, maiorem no-
bilitatem nobili viro adiciat. ²⁰⁴ Dic Scipionis patrem: haud dubium est, quin gene-
randi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipsi vrbi nescio, vtrum maius
præsidium afferens, an decus. Deinde, si hoc parum est, finge aliquem tormenta ^{xxxiii}

C patris discussisse, finge in se transtulisse. Licet tibi in quantum velis extendere beneficia
filij, cum paternum munus & simplex sit, & facile, ²⁰⁵ nec danti voluntarium. Quid ne-
cesse est multis? dedit etiam, quibus dedisse se nescit. In quo ²⁰⁶ consortem habet, in quo
spectauit ²⁰⁷ legem patriam, ²⁰⁸ præmia patrum, domus ac familiaris perpetuitatem, om-
nia potius quàm eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradide-
rit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dederit quàm acceperat: cum vitam
beatam

CAP. XXXII. 195. NOTVS.] De hac igno-
bitate Agrippæ, Seneca pater lib. 11. Controu. 14.

196. NAVALI.] E rostris nauium concinnatâ:
quam duo mortalium M. Varro, & Agrippa accepe-
runt. Plinius XVI. cap. 14.

D 197. VINCERENT.] Nota de operibus Agrippæ,
eorumq; inuictio splendore.

198. VMBRA ADOPT.] Iulij Cesaris. Ad
altas arbores aspectum, quæ magnitudine minores te-
gant & inumbrant.

199. SUPERMICANT.] Veteres codices, Su-
permicant.

CAP. XXXIII. 200. IN PRÆLIO.] Ad
Ticinum flumen, cum Annibale. Linius XXI. Vale-
rius, & alij: Plinij error est, lib. XVI. cap. 14. qui
ad Trebiam scribit.

201. PRÆTEXTATVS.] Iam pubescens, vt Li-
nius loquitur: vix dum annos puenilitatis egressus,
vt Valerius.

202. EQUVM.] Nam totum prælium illud e-
questre.

203. MAXIMOS.] Intellegit patrem ipsum Sci-
pionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (si li-
cet dicere) cedebant, id est fugiebant.

204. DIC SCIP.] Pone nunc & adfer Scipionis
illius patrem: quid præ his erit.

CAP. XXXIV. 205. NEC DANTI.] Imò
verò voluntarium, obuiò & communi sensu. Itaque
libri, sed danti. Totâ perodus confusa & tenebrosa,
sic restituenda: & facile. Sed voluntarium. Quid
necesse est? ille multis dederit, e. q. d. f. nescit.
Inferitur obiectio. At enim voluntas paterna emi-
nit in te gignendo. Respondet: quid est opus? potest
& sine tali certâ voluntate homo gigni, & ipse in alius
seminis genuerit.

206. CONSORTEM.] Vxorem, nec sine eâ ge-
nuit, aut sibi vni hoc beneficium inscribit.

207. LEGEM.] Quæ iussu ducere.

208. PRÆMIA.] Data ab antiquo patribus: ho-
nores, antecessiones, & talia, quæ postea lex Iulia &
Papia immensum auxerunt.

beatam patri reddiderit, acceperit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quid. A quid facis, quidquid præstare illi potes. Et præceptoris mei, quod ²⁰⁹ institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen quibus tradiderunt illa, transcendimus: utique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis sine illis nemo quidquam assequi posset, non tamen tantumcumque quis assecutus est, infra illos est. multum, inter prima, ac maxima interest. nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

xxxv. Iam tempus est quædam ex ²¹⁰ nostrâ (ut ita dicam) monetâ ²¹¹ proferri. Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest vinci: pater dedit filio vitam, est autem aliquid vitæ melius: ita pater vinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit beneficium, quam dedit: pater autem vitam dedit: potest ergo, si sapius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accepit, maius accepit, quod magis eo indiget: magis autem indiget vitâ qui vivit, quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit: maius ergo bene-

xxxvi. ficium accipit pater, si vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus est. Patris beneficia vinci à filiis beneficiis non possunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuissent enim referre gratiam, nisi vitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest. solet enim & medicus vitam dare: nec nauta, si naufragum sustulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci possunt: ergo & patrum possunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum esset, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quam accepi: pater filio vitam dedit perituram, nisi multa accessissent, quæ illam tuerentur: filius patri si dedit vitam, dedit eam, quæ nullius desideraret auxilium, in hoc, ut permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio

xxxvii. pater, qui vitam accepit, quam ipse illi dederat. Hæc non destruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imò etiam meliores. naturâ enim gloriosa est virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. Id si patribus idem ²¹² volentibus contigerit (quoniam pleraque sunt, in quibus nostro bono vincimur:) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur se ipsos filiorum beneficiis impares? Nisi hoc ita iudicamus, excusationem damus liberis: & illos seigniores ad referendam gratiam facimus, quibus stimulos adiicere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuvenes. posita est inter parentes ac liberos honesta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupauerunt. sumite modò animum, qualem decet, & deficere nolite, ut ²¹³ vincatis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia vos cohortentur, ac per vestigia sua ire ad victoriam sæpe iam partam ex parentibus, iubeant. Vicit Æneas patrem, ipse eius in infantia leue tutumque gestamen, grauem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circa se vrbs ruinas ferens, cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici vadetem sarcinâ premeret: tulit illum per ignes, & quid non pietas potest? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij posuit. Vicere ²¹⁴ Siculi iuvenes, cum Ætâ maiore vi peragitarâ, in vrbes, in agros, in magnam

209. INSTITVTIS.] *Haud mutem. aliquis amen diuinet. in studiis.*

CAP. XXXV. 210. NOSTRA MON.] *Stoicæ an tuâ propriâ, ò Seneca? Credo illum hæc à se promere: priora ab Hecatore aut Chrysippo fuerunt.*

211. PROFERRI.] *Post hæc verba meus liber opt. Siquid melius vitæ est. & à patre sola vita datur, potest beneficiis à filio vinci pater. Tum deinde reliqua: nec ego vi spuria damnem, etsi tamen iterari potest videntur.*

CAP. XXXVI. *In planam viam redit Seneca, ex illâ seruposâ & spinosâ.*

212. VOLENTIBVS.] *Omissa vox est, quæ in libris plerisque, legibusque. Dicas fuisse, volentibus lætisque, vel etiam libentibusque.*

213. VINCATIS OPTANTES.] *Ita legendum. Claudianus:*

Adspice, completur votum, iam natus adæquat Te meritis, & quod magis est optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 214. SICVLII.] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Aelianus. Catanaos fuisse consentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de iis epigramma est:*

Adspice

agnam insulæ partem effudisset incendium, vexerunt parentes suos: ²¹⁵ Dissedisse creditum est ignes, & vtrinque flammâ recedente limitem ad apertum, per quem transcuterent iuvenes dignissimi, qui magna tuò auderent. ²¹⁶ Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio superasset holtem, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem, imperiosum quidem, T. ²¹⁷ Manlius: qui cum ²¹⁸ ad tempus relegatus esset à patre, ob adolescentiam brutam ac heberem, ad tribunal plebis, qui patri suo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuisi (& bene meruisse se de iuvene credebat, cuius exsilium pro grauissimo crimine inter alia Manlio obiiciebat) nactus adolefscens secretum, stringit oeculatum sinu ferrum, &, *Nisi iuras*, inquit, *te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tuâ potestate est*, ²¹⁹ *vtro modo pater meus accusatorem non habeat*. Iuravit tribunus: nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impunè tribunal in ordinem redigere. Alia ex aliis exem-

xxxviii

B pla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad summum protulerunt, & è plebe aceruoque ignobili numquam tacendos sæculis dederunt. Nullâ vi verborum, nullâ ingenij facultate exprimi potest, quantum opus sit, quàm laudabile, quamque numquam à memoriâ hominum exiturum, posse ²²⁰ hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi: imperio eorum, siue æquum, siue iniquum fuit, obsequentem submissumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincuntur. Quid eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere potuerit, neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus vbique prædicabit, à filio suo se beneficiis victum? Quid autem est felicius, quàm ²²¹ sibi cedere?

Adspice sudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritis semper honore coli.

Iusta quibus rapidæ cessit reuerentia flammæ,
Et mirata vagas reppulit Ætæna faces.

C Et plura, qua in statuas illorum aeneas scripsit. Vocat ipse, Amphinomum & Anapum.

215. DISSEDISSE.] *Melius veteres, discessisse: vel & melius mei libri decessisse, quasi, per honorem & reuerentiam, viam dedisse.*

216. VICIT ANTIGONVS.] *Vbi hoc scriptum? aut quis iste Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illustri sunt tenebræ: & an Senecæ error est, an ex scriptoris culpa? Pro re quidem legendum: Vicit Antigoni F. id est, filius. Ita enim historia. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolomæum regem vicit: & statim à victoriâ Cyprum inuasit, & occupauit, atque hanc, & naues, & milites, apparatus hostiles patri tradidit: qui tunc denique Regis nomen assumpsit, & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum lib. xx.*

217. MANLIVS.] *Cicero I II. De Offic. Lilius lib. vii. Valerius v. cap. iv.*

218. AD TEMPVS.] *Ego atque alij hæsimus, sed cum in meo codice nunc reperiam, cum ante ad tempus: nihil ambigo legere, ante id tempus: nempe diei dictæ, & rei iam narrandæ.*

219. VTRO MODO.] *Siue iuratus (quod posco) absistas, siue hoc gladio traictus æternum sileas.*

CAP. XXXVIII. 220. HOC DICERE.] *Quod Lesbonicus ille, apud Plautum: Semper ego, vsque ad hanc ætatem, ab incunte adolescentiâ, Tuis seruum seruitutem imperiis & præceptis, pater.*

Pro ingenio, ego me liberum esse ratus sum, pro imperio, tuum.

221. SIBI CEDERE.] *Quasi filius, alter sit ille. Non nolim tamen, sic cedere. At meus liber, ibi occidere: quasi in pugna illâ cadere.*